

สารบัญ

	หน้า
คำนำ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)	(5)
บทคัดย่อ	(7)
Abstract	(9)
ประกาศศัญญาการ	(11)
วิจารณ์งานวิจัย	(19)
บทที่ 1 ปริศนาแห่งปฐมภค	1
2 มรรควิถีสู่สวนโมกข์	25
3 รุ่งอรุณและสนธยาที่สวนโมกข์	55
4 สืบค้นพุทธทรัพย์จากพระโอษฐ์ และสานต่อจากรอยพระอรหันต์	103
5 ก้าวนำทาง และสืบทอดธรรมแบบพุทธทาส	141
6 ปัจฉิมภค : พุทธทาสวิถี - มรรควิถีสู่ความเป็นสากล	185
เชิงอรรถ	205
บรรณานุกรม และบุคลากร	225

สารบัญย่อ

	หน้า
คำนำ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.)	(5)
บทคัดย่อ	(7)
Abstract	(9)
ประกาศคุณูปการ	(11)
วิจารณ์งานวิจัย	(19)
บทที่ 1 ปริศนาแห่งปฐมภคตา	1
1 ปฐมเหตุแห่งปริศนา	2
2 หลักการและเหตุผล	6
3 วัตถุประสงค์ และขอบเขตของการวิจัย	14
3.1 วัตถุประสงค์ของการวิจัย	14
3.2 ขอบเขตของการวิจัย	15
4 คำนิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	19
5 ผลประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย	19
6 ระเบียบวิธีวิจัย	20
6.1 แหล่งที่มาของหลักฐานข้อมูล	20
6.2 กระบวนการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ และ/หรือการอธิบาย ความหมายของหลักฐานข้อมูล	21
6.3 รูปแบบวิธีนำเสนอรายงานการวิจัย	23
ความสรุปท้ายบท	24
บทที่ 2 มรรควิธีสู่สวนโมกข์	25
1 ธรรมมรรควิธี	26
1.1 ทฤษฎีเชื่อมนัย	28
1.2 ทฤษฎีสมนัย	31
1.3 ทฤษฎีปฏิบัตินัย	33
1.4 การวิเคราะห์สรุปเชิงอุปนัยและนิรนัยมรรควิธี	35
2 พุทธมรรควิธี	37
2.1 บรรทัดฐานอุดมการณ์ : “ธรรมทั้งปวงไม่ควรยึดมั่นถือมั่น”	37
2.2 บรรทัดฐานมาตรการ : “กาลามสูตร”	39

	หน้า
2.3 บรรทัดฐานมาตรฐานการ : “โคตมีสูตร”	41
2.4 บรรทัดฐานมาตรฐานการ : “มหาปเทศสี่”	42
3 พุทธทาสมรรควิถี	44
3.1 กรอบคิดจาก “แนวทางการปฏิบัติธรรมในสวนโมกข์”	45
3.2 กรอบคิดจาก “แถลงการณ์สวนโมกข์ 50 ปี” และ “กฎบัตรพุทธบริษัท”	46
3.3 กรอบคิดจาก “มรดกที่ขอฝากไว้”	49
3.4 กรอบคิดจาก “ภาษาคน - ภาษาธรรม”	51
3.5 กรอบคิดจาก “ปณิธาน 3 ประการ ของพุทธทาสภิกขุ”	53
ความสรุปท้ายบท	54
บทที่ 3 รุ่งอรุณ และสนธยาที่สวนโมกข์	55
1 สวายนับโยดสูสวนโมกข์	56
2 แกะรอยพุทธทาสอัตลักษณ์	66
2.1 เปิดปฐมหลังวัยรุ่งอรุณ	68
2.2 เข้าสู่มหาสาวพัสดร์	70
2.3 วิเคราะห์พุทธทาสจริต	72
2.4 วิถีชีวิตแบบนกกางนวลแตกฝูง	77
2.5 อุปสรรคปัญหา - แนวทางแก้ไข	80
2.6 ย่างเข้าสู่วัยสนธยา - ละสังขาร	84
3 สืบค้นพุทธทาสวรรณกรรม	86
3.1 งานเกี่ยวกับหนังสือ	87
3.2 งานเกี่ยวกับเทพธรรมะ	91
3.3 ภาพปริศนาธรรมสี่สอนธรรมะ	92
4 เปิดพินัยกรรมกองมรดกท่านพุทธทาส	94
4.1 พินัยกรรมทางโลก	94
4.2 พินัยกรรมทางธรรม	96
ความสรุปท้ายบท	98
ภาพแผนที่ประเทศไทย แสดงที่ตั้งจังหวัดสุราษฎร์ธานี	99
ภาพแผนที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี แสดงที่ตั้งอำเภอไชยา	100

ภาพแผนที่อำเภอไชยา แสดงที่ตั้งตำบลพุมเรียง และ ตำบลเลม็ด	101
แผนผังสวนโมกขพลาราม	102

บทที่ 4 สืบค้นขุมทรัพย์จากพระโขนง และสานต่อจากรอยพระอรหันต์	103
1 มูลเหตุแห่งการสืบค้นขุมทรัพย์จากพระโขนง และบุพภาคแห่งการสานต่อจากรอยพระอรหันต์	105
2 จาก ทรงปรารถนาโลกและตำริอกบวช สู่ การวิพากษ์ความสุขทางโลกที่ตกอยู่ภายใต้การครอบงำของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่	107
3 จาก “วิธีบำเพ็ญเพียร” เพื่อตรัสรู้ สู่ “วิธีฝึกฝน” ตามรอยพระอรหันต์	111
4 พระสูตรจากพระโขนง ที่นำมาใช้ตามรอยพระอรหันต์	115
5 จาก “พระบรมโพธิยาลัยกลางดิน” ที่พระเชตะวัน สู่ “โพธิยาลัยกลางดิน” ที่สวนโมกข์	116
6 จาก ธรรมทั้งปวง “ไม่ควรยึดมั่นถือมั่น” สู่ “ระบบคิด” แบบพุทธทาส	120
7 จาก “อุดมคติ” ของพุทธศาสนา สู่ “ปริญญา” สวนโมกข์	121
8 จาก “บทบาท” พระบรมครู สู่ “บทบาท” ท่านพุทธทาส	122
9 จาก แนวคิดเรื่อง “สิทธิสตรี” สมัยพุทธกาล สู่ สมัยพุทธทาส	127
10 จาก “กลวิธีสอน” แบบพระบรมครู สู่ แบบพุทธทาส	129
11 จาก “พุทธกิจ” ประจำวันแบบพระพุทธรองค์ สู่ “ภารกิจ” ประจำวันแบบพุทธทาส	131
12 จาก “รอย” พระอรหันต์ สู่ “ผู้ตามรอย” พระอรหันต์	133
13 จาก พิธีถวายพระเพลิงศพแบบพระพุทธรองค์ สู่ พิธีฌาปนกิจแบบพุทธทาส	135
14 จาก “ธรรมะ” จะอยู่เป็นครูของพวกเขา สู่ บทเพลง “พุทธทาสจักอยู่ไปไม่มีวันตาย”	136
15 จาก “พุทธบริษัทสี่” สู่ “เครือข่าย” สวนโมกข์	137
ความสรุปท้ายบท	139

บทที่ 5 ก้าวนำทาง และสืบทอดธรรมแบบพุทธทาส	141
1 สร้าง “สวนโมกข์” เป็นห้องทดลองทางจิตตามธรรมชาติ	143
2 ประกาศนามอุทิศตนเป็นพุทธทาส, วิเคราะห์ตรวจสอบพระไตรปิฎก, สืบค้นขุมทรัพย์จากพระโขนง และสานต่อจากรอยพระอรหันต์	147
2.1 การประกาศนามอุทิศตนเป็น “พุทธทาส”	

และพยายามเติมเต็มนามนั้นให้สมบูรณ์	147
2.2 การลงมือตรวจสอบพระไตรปิฎก	148
2.3 การสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบบคิด	149
3 ตั้งคณะธรรมทาน	150
4 ออกหนังสือพิมพ์ “พุทธศาสนา” และตั้งโรงพิมพ์	154
5 สร้างโรงมหรสพทางวิญญาณ และผลิตสื่อช่วยสอน	155
6 ตีความประยุกต์ใช้ “ปฺราณธรรมภาษา” ให้เหมาะกับกาลสมัย	159
7 ยกย้ายการเทศน์ในหลายรูปแบบและหลากลีลา	162
8 เขียนหนังสือเผยแผ่ธรรมะ	164
9 คิดค้นวิธีเผยแผ่ธรรมะด้วยบทร้อยกรอง	165
10 บูรณาการคำสอนต่างลัทธินิกายมาประยุกต์ใช้	168
11 สร้างทฤษฎีภาษาคน - ภาษาธรรม, ประดิษฐ์คำแปลกใหม่ขึ้นใช้ และเลือกใช้ภาษาให้เหมาะสมกับบุคคล	171
11.1 สร้างทฤษฎีภาษาคน - ภาษาธรรม	171
11.2 ประดิษฐ์คำแปลกใหม่ขึ้นใช้	172
11.3 เลือกใช้ภาษาให้เหมาะสมกับบุคคล	173
12 นำพุทธธรรมมาสร้างเป็นทฤษฎีการเมืองแบบ “ธัมมิกสังคมนิยม” และวิธีทำงานด้วยจิตว่าง	175
12.1 ทฤษฎีการเมืองแบบ “ธัมมิกสังคมนิยม”	175
12.2 วิธีทำงานด้วยจิตว่าง	177
13 สร้างเครือข่ายสหાયธรรมไว้สืบทอดเจตนารมณ์	178
14 ออกแถลงการณ์สวนโมกข์, สร้างกฎบัตรพุทธบริษัท และฝากมรดกธรรม ไว้สืบทอดศาสนา	181
ความสรุปท้ายบท	183
บทที่ 6 ปัจฉิมกถา : พุทธทาสวิถี - มรรควิถีสู่ความเป็นสากล	185
1 สรุปผลการวิจัย	188
1.1 พุทธทาสอัตลักษณ์ กับการปฏิเสธรระบบคิดแบบเดิม	188
1.2 นำเสนอธรรมทัศน์ในรูปแบบ “สหวิทยาการ” และ “บูรณาการ”	189
1.3 สร้างความชอบธรรมให้แก่ระบบคิด	191

1.4	แก้ปัญหาเรื่องพระวณะขัดแย้งกันเอง, ดีความประยุตย์ให้สำเร็จประโยชน์ และบูรณาการคำสอนต่างลัทธิิกายมาใช้	192
1.5	เผชิญหน้ากับปัญหาอันเนื่องมาจากการก้าวนำทางโดยกระบวนทัศน์แบบใหม่	193
1.6	ลงมือ “ต่อยอด” เส้นทางสายสวนโมกข์	194
1.7	ประมวลสรุป “ภูมิปัญญา” บนเส้นทางสายสวนโมกข์	195
1.8	กลยุทธ์ “สี่บทอธรรม” แบบพุทธทาส	196
1.9	แผนภาพ “การกลั่นกรอง” และ “ตกผลึก” ระบบคิดของท่านพุทธทาส	198
2	อภิปรายผล	199
3	ข้อเสนอแนะ	202
	ความสรุปท้ายบท	203
	เชิงอรรถ	205
	บรรณานุกรม และบุคลากรกรม	225

วิจารณ์งานวิจัย¹

โดย

โอกาส ปัญญา² Ph.D.

teopy@mahidol.ac.th

ชื่อเรื่อง : “ภูมิปัญญาการนำทางสู่เนื้อธรรมของท่านพุทธทาส”

ชื่อผู้วิจัย: อำนวย ยัสโยธา

มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา

ภาพรวม

เป็นที่ยอมรับกันว่า ในบรรดาอริยสงฆ์ในสังคมไทยนั้น ผู้ที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยมากที่สุดรูปหนึ่ง ในการสร้างพลังกระแสความรู้ใหม่ในเรื่องพุทธศาสนา เป็นศาสนาที่ปฏิบัติให้เกิดความหมายใหม่ และเป็นประโยชน์แก่ชีวิตของคนไทยทุกหมู่เหล่าได้จริง

ประเด็นสำคัญที่ไม่เคยได้รับความสนใจทำการศึกษาอย่างจริงจังมาก่อน ก็คือว่าท่านพุทธทาส ทำได้อย่างไร ? มีกระบวนการสร้างความรู้และขับเคลื่อน “เนื้อธรรม” ไปสู่สังคมได้อย่างไร ? เป็นเรื่องของการศึกษาเครื่องมือในการสร้างความรู้ใหม่ หรือภาษาวิชาการเรียกว่า “วิธีวิทยา” ในการเข้าถึงความจริง ทั้งหมดนี้คือสิ่งที่ **อำนวย ยัสโยธา** ได้ทำการศึกษาค้นคว้าโดยถอดประสบการณ์ของท่านพุทธทาส ออกมาเป็นงานชุดนี้ และได้แสดงถึงความสามารถของนักวิจัยผู้นี้ ที่คลีบทเรียนออกมาให้เห็นได้ค่อนข้างชัดเจน

อำนวย ยัสโยธา ได้ชุดคัมภีร์งานของพระพุทธทาส ในการเข้าถึง “เนื้อธรรม” ออกมาให้เห็นว่าเป็นสองกระบวนการเชื่อมต่อกันจนจบสาย ได้แก่เริ่มต้นด้วยการเข้าถึงความจริง (การสร้างความรู้ใหม่) และตามด้วยการอบรมสั่งสอน (การจัดการความรู้สู่สังคม) โดยที่ทั้งสองส่วนนี้เป็นไปด้วยการอุทิศและทุ่มเทชีวิต ในส่วนแรกของการเข้าถึงความจริงว่าด้วยเรื่องเนื้อธรรมนั้น จะต้องเริ่มที่ “สร้างความชอบธรรมให้แก่ระบบคิด” ตามที่ **อำนวย อ่าง** คือการ “ประกาศนามอุทิศตนเป็น ‘พุทธทาส’ แล้ว

¹เอกสารทำขึ้นเพื่อประกอบการวิจารณ์งานวิจัย ในการประชุมทางวิชาการระดับชาติ สาขาสังคมวิทยา ครั้งที่ 2 เรื่อง “พลังสังคมไทยในทศวรรษหน้า : ทางเลือกกับความเป็นจริง ?” โดยสำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ 19 - 20 ธันวาคม 2546 ณ โรงแรมมิราเคิลแกรนด์คอนเวนชั่น กทม.

²คณะสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

นำหลักคำสอนที่ท่านถือว่าเป็น ‘หัวใจ’ ของพุทธศาสนาเรื่อง ‘ความไม่ยึดมั่นถือมั่น’ มาใช้เป็นไบเบิ้ลทาง โดยไม่ยึดมั่นแม้แต่พระไตรปิฎก” แต่ใช้กระบวนการตรวจสอบจากหลายพระสูตร เพื่อให้แน่ใจว่าเป็นพุทธวจนะ ทำตนให้เป็น “นกกางนวลแตกฝูง” เพื่อหนีออกจากกรอบคิดและแนวทางปฏิบัติดั้งเดิมที่ทำมาเป็นจารีต ต่อจากนั้นเป็นการทดสอบปริยัติ เป็นทางทฤษฎีเชิงวิธีการทางวิทยาศาสตร์ แล้วจึงลงสู่การปฏิบัติ (วิปัสสนา)

ในส่วนที่เป็นกระบวนการจัดการความรู้สู่สังคม ถือว่าเป็น “นวัตกรรม” ทางการศึกษาเพื่อขับเคลื่อนสังคมเลยทีเดียว อำนวนย ได้สรุปไว้ดังนี้ 1) เน้นความแปลกใหม่ทันสมัย 2) นำข้อธรรมมาตีความและประยุกต์เข้ากับกาลสมัย 3) มุ่งความสำเร็จในปัจจุบัน ไม่เห็นชาติหน้า 4) สร้างภาษาและวาทกรรมเพื่อให้เหมาะสมกลมกลืนกับพื้นเพของผู้ฟัง 5) ใช้สื่อที่สะท้อนชีวิตจริง (เช่น โรงมหรสพทางวิทยุญาณ ฯลฯ) 6) ถ่ายทอดธรรมะด้วยวิธีที่หลากหลาย (ทั้งร้อยแก้ว ร้อยกรอง) 7) เผยแพร่ธรรมะทั้งในและนอกสถานที่ 8) ทำตนให้ “หลุดกรอบ” โดยประยุกต์คำสอนจากนิกายต่างๆ ด้วยมุ่งความสำเร็จการไม่ยึดมั่นถือมั่น 9) จัดโครงสร้างองค์กร เพื่อให้งานความรู้ธรรมะมีความเป็น “สถาบัน” ผลิตความรู้และการเข้าถึงธรรมอย่างต่อเนื่องและให้เป็นมรดกต่อชนรุ่นหลังสืบไป (เช่น จัดตั้งคณะธรรมทาน เพื่อผลิตสิ่งพิมพ์ และ สร้างสวนโมกข์ให้เป็นมรดกทางธรรมต่อไป)

คุณค่าและประโยชน์ที่ได้รับ

ในความเห็นของผม งานวิจัยชุดนี้ เป็นงานวิจัยที่สมบูรณ์แบบที่สุดเท่าที่เคยอ่านมาในประเทศไทย ในด้านต่าง ๆ ดังนี้

1. เป็นงานวิจัยที่จับหัวข้อและประเด็นวิจัยที่เข้ากับกาลสมัย กล่าวคือ ในยุคของที่ข้อถกเถียงในสาธารณะขณะนี้ เป็นเรื่องของการสร้างสังคมหรือองค์กรแห่งการเรียนรู้³ (the learning organization) การเป็นสังคมที่มีฐานความรู้ นำการเปลี่ยนแปลง (knowledge-based society) และล่าสุดมีการพูดถึงกันอย่างกว้างขวาง คือ การจัดการความรู้ (knowledge management) ขณะที่แนวคิดทั้งหมดนี้สร้างมาจากการศึกษาวิจัยในสังคมตะวันตก อำนวนย ยัสโยธา ทำการขุดค้นเอาจากประสบการณ์ของพระพุทธทาส อันเป็นคุณค่าด้านปรัชญาการสร้างความรู้ในสังคมตะวันออก มิเพียงเท่านั้น อำนวนย ยัสโยธา

³โปรดดูเป็นตัวอย่าง ใน Senge, Peter. 1998. The Fifth Discipline : The Art and Practice of The Learning Organization. New South Wales, Australia : Random House.

ยังแสดงให้เห็นกระบวนการเชื่อมต่อเป็น “องค์กรร่วม” ทั้งกระบวนการสร้างความรู้ (knowledge creation) และการจัดการความรู้สู่สังคม (knowledge management)

2. เป็นงานวิจัยที่มีกระบวนการออกแบบที่แนบเนียน เป็นตัวอย่างของการออกแบบการวิจัยที่เป็นมาตรฐาน สมควรเป็นแบบอย่างต่อนักวิจัยรุ่นใหม่ได้เป็นอย่างดี เช่น การเกลาโจทย์ (conceptualization of the research problem) ที่สร้างขึ้นจากการสำรวจเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง นำมาอภิปรายหาข้อถกเถียง การทำเช่นนั้น ทำให้พบประเด็นและช่องว่างของความรู้ แล้วจึงนำมาสร้างเป็นโจทย์วิจัยที่คมและชัดเจน ต่อจากนั้นได้เลือกสรรวิธีวิทยา (methodology) ที่เหมาะสมต่อการที่จะหาคำตอบให้กับประเด็นคำถามหรือโจทย์วิจัยได้อย่างครบถ้วนและสมเหตุสมผล
3. เป็นงานวิจัยที่มีพลังต่อการประยุกต์ใช้ในหลายสาขาความรู้ (disciplines) สาขาแรกได้แก่ด้านการศึกษา การเรียนรู้ และการสอน ซึ่งในสังคมไทยยังย่ำอยู่บนฐานแนวคิดของสาขาพฤติกรรมศาสตร์และจิตวิทยาประยุกต์ การเรียนรู้และการสอนมักเน้นการสัมผัสรับรู้จากภายนอกที่เป็นปรากฏการณ์ชาวมิติทางวิญญาณ (สติและปัญญา) ความรู้ที่ได้จึงแยกส่วนจากการขัดเกลาพฤติกรรมที่เร้าคุณธรรมให้เป็นกระบวนการเดียวกัน⁴ กล่าวคือ การเรียนการสอนที่ไม่จำเป็นต้องแยกวิชา “หน้าที่พลเมืองและศีลธรรม” ออกมาสอนเพิ่มเป็นรายวิชาเฉพาะ จากประสบการณ์ของพระพุทธทาส การเข้าถึงความจริงแห่งธรรม ย่อมนำมาสู่การปฏิบัติที่ต่อเนื่องกับชีวิตประจำวัน เป็นกระบวนการศึกษาหาความจริงเพื่อตอบปัญหาและใช้เป็นเครื่องประกอบชีวิตอย่างต่อเนื่อง สาขาที่น่าจะได้ประโยชน์จากงานวิจัยชุดนี้ ได้แก่ สาขาพัฒนาและขับเคลื่อนสังคม ซึ่งในโลกสมัยปัจจุบันและอนาคต เป็นที่ยอมรับกันว่าต้องใช้ “ปัญญานำการพัฒนา” เมื่อเป็นดังนี้ งานของพระพุทธทาส เป็นกระบวนการที่มีการบูรณาการ ตั้งแต่การสร้างความรู้ใหม่และการใช้ความรู้ขับเคลื่อนสังคม ทำให้เห็นว่าการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงสังคมยุคใหม่ จะต้องมีการย้ายกระบวนการทัศน์ คือ ผู้สร้างความรู้กับผู้ขับเคลื่อนความรู้ อยู่ในคนคนเดียวกัน มิได้แยกว่าผู้เชี่ยวชาญฝ่ายหนึ่งกับชาวบ้านเป็นผู้ไม่รู้อีกฝ่ายหนึ่ง มิใช่การถ่ายทอดชุดความรู้จากผู้รู้และผู้

⁴โปรดดู พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2546. “โยนิโสมนสิการ : วิธีการแห่งปัญญา (องค์ประกอบภายใน)” ใน *พุทธธรรม ฉบับขยายความ* กทม. มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หน้า 667-708.

เชี่ยวชาญสู่ชุมชนในแนวคิดอีกต่อไป จำเป็นต้องอาศัยอุปบายต่างๆ รวมทั้ง การสร้างระบบสื่อสาร การเปลี่ยนแปลงต่อสาธารณะ และในที่สุดเพื่อให้ เป็นการสร้างวัฒนธรรมใช้ปัญญาในการพัฒนา ดำรงอยู่อย่างต่อเนื่องและ ยั่งยืน จึงได้ใช้ “นวัตกรรมองค์กร” คือวัดสวนโมกข์และกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้น เป็นองค์กรหรือสถาบันที่จะทำหน้าที่และบทบาทแสวงปัญญาต่อไป

ข้อเสนอแนะ

ผมไม่มีอะไรที่จะเสนอแนะให้กับผู้วิจัยงานชุดนี้ได้อีก นอกจากขอแสดงความยินดี และขอเสนอแนะผู้ที่ได้อ่านหรือผู้ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยเรื่องนี้ ควรช่วยกันวิพากษ์ วิเคราะห์ด้วยการทำการวิจัยในประเด็นที่เกี่ยวข้องให้กว้างขวางต่อไป เพื่อความเข้าใจ อันถ่องแท้ในเรื่องการเข้าถึงความจริงต่อความเป็นไปของโลกในอนาคตด้วย ผมเชื่อว่าโลกในศตวรรษใหม่เป็นโลกที่ซับซ้อนและมีการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วและพลิกผันไปมา การสร้างความรู้ใหม่ให้เท่าทันสถานการณ์ จากฐานวัฒนธรรมพื้นเพเดิม และนำ ความรู้สู่สังคมไทยโดยรวม เป็นการบูรณาการระหว่างโลกใหม่และโลกเก่าให้เข้ากันได้ อย่างกลมกลืน เป็นความจำเป็นสำหรับสังคมไทยและสังคมที่กำลังพัฒนาทั้งหลาย ในอันที่จะอยู่บนโลกใหม่ด้วยความผาสุกและมีความมั่นคงยั่งยืนต่อไปถึงรุ่นลูกรุ่นหลาน

หมายเหตุ

ในการวิจารณ์ครั้งนี้ เป็นการวิจารณ์จากเอกสารสรุปย่อตามที่มิ ยังขาดข้อมูล รายละเอียดของงานวิจัยที่เป็นต้นฉบับที่สมบูรณ์ ข้อคิดเห็นของผมอาจไม่เป็นธรรม กับผู้วิจัย ผมขออภัยและขอรับผิดชอบต่อความเข้าใจที่ผิดพลาด ที่อาจจะเกิดขึ้นได้ ในครั้งนี้

พุทธทาส-นกนางนวลแตกฝูง

“ระเบียบปัญญา” มติชนรายวัน. (4 มกราคม 2547) หน้า 6.

“รอยตะวัน”

เรื่องราวของท่านพุทธทาสในด้านต่างๆ ถูกถ่ายทอดไว้ในหนังสือมากมายหลายเล่ม “ภูมิปัญญาการนำทางสู่เนื้อธรรมของท่านพุทธทาส” โดย อำนวย ยัสโยธา ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัยเรื่อง “ภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมและพฤติกรรม” จัดพิมพ์โดยสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย เป็นอีกเล่มหนึ่งในจำนวนนั้น ซึ่งมีเป้าหมายที่จะแสวงหาคำตอบว่า ท่านใช้กลวิธีชักจูงผู้คนให้หันมาสนใจธรรมะและรู้จักหิวนอยวิถิแห่งธรรมมาใช้ให้เกิดประโยชน์ได้อย่างไร

ในหนังสือมีผลงานวิจัยในหัวข้อต่างๆ คือ *ปริศนาแห่งปฐมภคา, มรรควิถีสู่สวนโมกข์, รุ่งอรุณและสนธิยาที่สวนโมกข์, สืบค้นขุมทรัพย์จากพระโอษฐ์และสานต่อจากรอยพระอรหันต์, ก้าวนำทางและสืบทอดธรรมแบบพุทธทาส และ พุทธทาสวิถี - มรรควิถีสู่ความเป็นสากล* ในแต่ละบทเหล่านี้ ผู้เขียนได้แจกแจงรายละเอียดให้ผู้่านได้เห็นที่มาที่ไปของวิถีชีวิต วิธีคิด และผลงานอย่างชัดเจน

ผลงานทางธรรมที่เป็นมรดกให้คนรุ่นหลังได้ศึกษานั้นเป็นสิ่งที่น่าสนใจ แต่ลักษณะเฉพาะตัวของท่านพุทธทาสที่ทำให้ท่านสามารถสร้างสิ่งใหม่ ๆ ในการเผยแผ่ธรรมะนั้น น่าศึกษาไม่แพ้กัน เพราะผู้เขียนได้วิเคราะห์ไว้ว่า เนื่องจากท่านเป็นคนมีพื้นเพทางจิตหนักไปทาง “พุทธจริต” และ “วิตกจริต” คือ เป็นคนที่หนักไปทางใช้ปัญญาความรู้ ความคิดพิจารณา ไม่เชื่อใครง่าย และเป็นคนที่คิดมาก วิตกกังวล

ที่สำคัญคือเป็นผู้มีวิถีชีวิตแบบนกนางนวลแตกฝูง โดยเปรียบเทียบกับ “โจนาธาน” นกนางนวลหนุ่มของนักเขียน-ริชาร์ด บาก ซึ่งถือว่าเป็นสัญลักษณ์การแสวงหาของผู้ถือคติชีวิตแบบเสรีนิยมเยี่ยงปัญญาชน

โจนาธาน อธิบายวิสัยของตนเองที่ไม่ยอมออกไปหากินร่วมกับฝูง แต่เลือกที่จะฝึกบินแทน ว่า “ใครกันแน่ที่จะมีความรับผิดชอบเท่ากับนางนวลตัวที่คั่นและติดตามความหมาย ซึ่งเป็นจุดประสงค์สูงส่งในชีวิต นับเป็นเวลาพันปีที่พวกเขาได้ตะคุบตะกายหาแต่ปลา แต่บัดนี้เรามีเหตุและผลที่จะดำรงชีวิตอยู่เพื่อเรียนรู้ ค้นหา และเป็นอิสระ”

สุดท้ายโจนาธานต้องแตกฝูง และสามารถบินได้สูง-เร็ว รวมทั้งค้นพบสัจธรรมว่า นกนางนวลตัวที่บินสูงที่สุด ย่อมมองเห็นได้ไกลที่สุด

หันกลับมาดูท่าพุทธทาส จะพบว่าท่านเป็นผู้หนึ่งซึ่งมี “ท่าที” แตกต่าง คือ ปฏิเสธระเบียบวิธีที่ใช้ศึกษากันในหมู่สงฆ์สมัยนั้น ไม่ยอมรับการตีความธรรมะแบบเดิม ๆ จนในที่สุดท่านต้องแตกฝูงไปศึกษาและทดลองตามแนวทางที่เชื่อมั่นอย่างจริงจัง

ผู้เขียนระบุว่า ท่านต้องการที่จะเป็น “นกเถื่อน” ที่โบยบินอย่างอิสระมากกว่าที่จะต้องบินวนเวียนอยู่ใน “กรงขัง” แบบเดิมๆ ดังที่ท่านเขียนจดหมายถึงนายธรรมทาส-น้องชาย ว่า

“เราเดินตามโลกตั้งแต่นาทีที่เกิดมา จนถึงนาทีที่มีความรู้สึกนี้ ต่อไปนี้เราจะไม่เดินตามโลก และลาโลกไปค้นหาสิ่งบริสุทธิ์ ตามรอยพระอริยะที่ค้นแล้วจนพบ หากเราขึ้นเดินตามโลกและการเดินตามหลังโลก ตามหลังอย่างไม่มีเวลาทัน ถึงแม้ว่าเราจะเกิดอีกตั้งแสนชาติก็ดี บัดนี้เราไม่เดินตามหลังโลกอีกต่อไป จะอาศัยโลกสักแต่กาย ส่วนใจเราจะทำให้เป็นอิสระจากโลกอย่างที่สุด เพื่อเราจะได้พบความบริสุทธิ์ในขณะนั้น”

อานวย ยัสโยธา บอกอีกว่า ท่าทีแบบแตกฝูงนี้มีอยู่ในมวลมนุษยชาติมานานแล้ว คนเหล่านี้พยายามดิ้นรนออกจาก “กรงขัง” เพื่อที่จะก้าวออกไปแสวงหาสิ่งใหม่ที่เชื่อว่าดีกว่า และจะพบเสมอว่าผู้ที่ทำอะไรประสบความสำเร็จได้นั้น จะต้องมีคุณสมบัติกล้าแตกฝูง ไม่กลัวความเจ็บปวด เพราะการกล้าแตกฝูงเป็นลักษณะที่ควบคู่กับการค้นพบสิ่งใหม่ๆ เสมอ

เมื่อเปรียบเทียบวิถีชีวิตแบบ โจนธาธาน กับ ท่านพุทธทาส จะเห็นเส้นทางการเติบโตของการเป็นผู้พบสิ่งใหม่ โดยท่านพุทธทาสเป็นสัญลักษณ์ของกฤษฎีปัญญานัน ผู้ไม่เดินตามหลังโลก ผู้สร้างเส้นทางสายสวนโมกข์ ผู้บุกเบิกแสวงหา นำคำสอนในพุทธศาสนามาตีความประยุกต์ใช้ โดยไม่ต้องคำนึงถึงกรอบของความเป็นเถรวาท มหายาน เช่น หรือนิกายอื่นใด ขอเพียงแต่ให้สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้จริง

นอกจากการศึกษาวิจัยในวิถีชีวิตแล้ว เนื้อหาในส่วนอื่นๆ ผู้เขียนยังทำให้เห็นถึงที่มาที่ไปของผลงานทางธรรมของท่านพุทธทาสอย่างชัดเจนว่า มีรากฐานและกระบวนการอย่างไร ทำให้หนังสือเล่มนี้มีคุณค่าเป็นภูมิปัญญาที่น่าเรียนรู้เป็นอย่างมาก